

Warszawa, dnia 4 lipca 2018 r.

KMP.570.5.2018.JZ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji
w Izbie Zatrzymań Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii
Wojskowej w Warszawie
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r.* (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), zwanego dalej: OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 27 marca 2018 r., do Izby Zatrzymań Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej w Warszawie, przy ul. Żwirki i Wigury 13/9 (zwanej dalej: Izba, placówką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (dalej: KMPT, Mechanizm): Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego), Tomasz Górecki (psycholog) oraz Rafał Kulas (prawnik).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osób zatrzymanych przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

Podczas wizytacji przedstawiciele KMPT napotkali utrudnienia w dostępie do Izby. Ze względu na zlokalizowanie placówki poza siedzibą Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej wizytujący musieli oczekiwać na przybycie obsługujących Izbę żołnierzy ŻW, którzy następnie zgłosili wątpliwości, co do mandatu KMPT. Wskazali, że zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 24 marca 2017 r. w sprawie izb

zatrzymań (Dz.U. z 2017 r., poz. 716) niezbędne do przeprowadzenia wizytacji jest upoważnienie komendanta jednostki organizacyjnej ŻW, której podlega izba zatrzymań. Wizytacja mogła rozpocząć się dopiero po tym, gdy żołnierze ŻW otrzymali telefoniczne potwierdzenie, że komendant wyraża zgodę na wejście przedstawicieli KMPT na teren izby. Z uwagi na tę sytuację zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich poprosiła Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej o podjęcie działań informacyjnych, które wyjaśnią żołnierzom ŻW, jaka jest rola i metodologia działania KMPT oraz wskażą uprawnienia zespołu wizytującego. W odpowiedzi Komendant poinformował, że wytyczne obejmujące wskazaną tematykę przesłano do terenowych jednostek organizacyjnych ŻW.

Po rozpoczęciu wizytacji przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania Izby w rozmowie z sierż. Piotrem Witkowskim - p.o. Komendanta Izby oraz z sierż. Piotrem Jakimiukiem – profosem;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń Izby, w tym: pomieszczeń dla osadzonych, pomieszczenia do przygotowania posiłków, umywalni i toalet dla zatrzymanych, magazynu, placu spacerowego oraz pokoju dyżurnego;
- zapoznaniu się z następującą dokumentacją Izby: książką meldunków, książką ewidencji osób i depozytów, książką skarg i wniosków, protokołami zatrzymań.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Przedstawiciele KMPT przekazali p.o. Komendanta wstępne ustalenia płynące z wizytacji podczas jej roboczego podsumowania.

Ponadto po zakończeniu czynności na miejscu, analizie poddano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali oceny przestrzegania praw osób zatrzymanych w obszarach związanych z legalnością ich pobytu w Izbie, traktowaniem przez żołnierzy, prawem do informacji, obrony, ochrony zdrowia oraz warunkami bytowymi. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie stwierdzone przez pracowników BRPO nieprawidłowości. Opisano także jeden problem o charakterze systemowym.

2. Charakterystyka Izby Zatrzymań

Izba usytuowana jest na terenie Pułku Ochrony w Warszawie. Dysponuje 34 miejscami w dwukondygnacyjnym budynku: na parterze znajduje się pięć pomieszczeń 1-osobowych, a na I piętrze cztery pomieszczenia 5-osobowe, jedno 6-osobowe oraz trzy 1-osobowe.

W dniu wizytacji w Izbie nie było zatrzymanych. W 2017 r. w Izbie umieszczonych zostało 22 żołnierzy zawodowych oraz 7 cywilów, a w I kwartale 2018 r. – 3 żołnierzy zawodowych i 1 cywil.

Placówka była już wizytowana przez KMPT w dniu 28 listopada 2014 r. (KMP.570.48.2014).

Działalność Izby nie ma permanentnego charakteru – jest ona uruchamiana tylko w sytuacji umieszczenia w niej osoby zatrzymanej.

3. Problem systemowy

3.1 Badania lekarskie osób osadzonych

W przypadku osadzenia w Izbie Zatrzymań Żandarmerii Wojskowej każda osoba zatrzymana jest poddawana obowiązkowym badaniom lekarskim, co jest dokumentowane zaświadczeniem lekarskim zgodnie z § 17 pkt 1, pkt 2 lit. c, pkt 3 lit. b rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 marca 2017 r. w sprawie izb zatrzymań (Dz. U. z 2017 r., poz. 716); dalej: Rozporządzenie. Obowiązkowe badania lekarskie osób umieszczanych w pomieszczeniach dla zatrzymanych są jedną z minimalnych gwarancji chroniących przed złym traktowaniem, o które zabiegają przedstawiciele KMPT. Na konieczność ich przeprowadzania zwracał uwagę także Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT), w sprawozdaniu dla polskiego rządu z wizyty w Polsce w 2004 r. [(Rada Europy, Strasburg, 11.04.2005 r.); CPT (2005)3]. W § 44 sprawozdania CPT zalecił zapewnienie wszystkim nowoprzybyłym bezzwłocznego badania medycznego i regularnych wizyt lekarskich lub pielęgniarskich. Ponadto zgodnie z Zasadą 24 Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.); dalej: Zbiór zasad ONZ, *osobie aresztowanej lub uwięzionej, tak szybko po przyjęciu do miejsca aresztowania lub uwięzienia, jak będzie to możliwe, zostanie zaproponowane odpowiednie badanie*

lekarskie, a później, kiedy będzie to potrzebne, zapewniona opieka medyczna i leczenie. Opieka medyczna i leczenie zostaną zapewnione bezpłatnie.

Należy jednak zwrócić uwagę, że przeprowadzenie badań lekarskich jest czynnością głęboko ingerującą w prawo do prywatności, jak i nietykalność osobistą, które podlegają konstytucyjnej ochronie. W związku z tym, zgodnie z dyspozycją art. 31 ust. 3 Konstytucji RP *ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.* Tymczasem aktem prawnym regulującym badania lekarskie osób zatrzymanych przez ŻW jest rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie udzielania pomocy medycznej osobom zatrzymanym przez Żandarmerię Wojskową (Dz. U. Nr 157, poz. 1858). W związku z tym przedstawiciele KMPT stoją na stanowisku, że kwestie przeprowadzania badań lekarskich muszą zostać uregulowane w ustawie. Ustawodawca powinien zatem rozstrzygnąć (o ile uzna to za niezbędne) zakres ograniczeń wskazanych praw w kontekście badań lekarskich osób zatrzymanych przez Żandarmerię Wojskową.

4. Obszary wymagające poprawy

4.1. Warunki bytowe

Podczas wizytacji pracownicy KMPT zostali poinformowani przez żołnierzy ŻW, że mimo informacji z 2014 r. nie udało się zrealizować zapowiadanej budowy nowego pomieszczenia dla osób zatrzymanych na terenie Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej zlokalizowanego przy ul. Jana Ostroroga 35. Jak wynikało z prowadzonej wówczas korespondencji, oddanie nowego budynku wraz z nową Izbą miało nastąpić do końca 2017 r. Natomiast z informacji dotyczącej obsługi i funkcjonowania Izby stanowiącej załącznik nr 2 do pisma Zastępcy Komendanta Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej z dnia 20 kwietnia 2018 r. (4148/18/WP): dalej pismo Zastępcy Komendanta; wynika, że teren, na którym obecnie znajduje się placówka, objęty jest decyzją o wywłaszczeniu, w związku z tym prace o charakterze inwestycyjnym zostały wstrzymane. W trakcie wizytacji żołnierze wskazywali, że planowane oddanie nowej Izby ma nastąpić dopiero w 2022 r.

W tej sytuacji wciąż aktualne pozostają zastrzeżenia KMPT zgłaszane w 2014 r. dotyczące umieszczania osób zatrzymanych w celach na parterze budynku, które nie zapewniają odpowiedniego dostępu do światła dziennego. Z informacji przekazanych wizytującym wynika, że tego typu praktyka wynika z konieczności stałego nadzoru nad osobami osadzonymi. Tymczasem okna znajdujące się w celach na parterze mają bardzo małą powierzchnię, co praktycznie uniemożliwia dopływ naturalnego światła słonecznego. Pokoje te nie spełniają tym samym warunków określonych w §7 ust. 1 pkt 3 Rozporządzenia. Poza dopływem światła dziennego, zastrzeżenia wizytujących wzbudziło również zbyt niskie natężenie oświetlenia sztucznego w pokojach dla zatrzymanych. Panował w nich półmrok utrudniający czytanie.

Należy zaznaczyć, że pomieszczenia znajdujące się na pierwszym piętrze są lepiej doświetlone, jednak w praktyce pozostają właściwie niewykorzystane, ze względu na konieczność prowadzenia stałego nadzoru nad zatrzymanymi. Używa się ich tylko, jeśli wszystkie cele na parterze są zajęte, wówczas zapewniana jest także większa obsada kadrowa. Biorąc pod uwagę powyższe, pracownicy KMPT zalecają umieszczanie zatrzymanych w celach na pierwszym piętrze a także wymianę oświetlenia sztucznego na mocniejsze, umożliwiające czytanie oraz pisanie. Należy podkreślić, że takie zalecenia były już wydawane przez KPMT w 2014 r. jednak do dziś nie zostały zrealizowane.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie może przybierać różne formy, z których wiele jest często niezamierzonych, lecz stanowi rezultat błędów organizacyjnych i niewystarczających środków. Zakaz takiego traktowania jest absolutny, co podkreśla Zasada 6 Zbioru zasad ONZ: *wobec żadnej osoby poddanej jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia nie będą stosowane tortury ani też okrutne, nieludzkie bądź poniżające traktowanie lub karanie i żadne okoliczności nie mogą być przywoływane jako usprawiedliwienie tortur lub okrutnego, nieludzkiego bądź poniżającego traktowania albo karania.* Zdaniem przedstawicieli KMPT zakaz okrutnego, nieludzkiego bądź poniżającego traktowania lub karania powinien być interpretowany w taki sposób, by zapewnić najszerszą możliwą ochronę przed nadużyciami o charakterze zarówno fizycznym, jak i psychicznym. Można do nich zaliczyć także przetrzymywanie osoby aresztowanej lub uwięzionej w warunkach, które stale lub okresowo pozbawiają ją możliwości korzystania z któregośkolwiek z jej naturalnych zmysłów, takich jak wzrok lub słuch, lub też świadomości co do miejsca, w którym przebywa, jak i upływu czasu.

Przebywanie w ciemnym, niedostatecznie oświetlonym pomieszczeniu może znacząco utrudniać funkcjonowanie zatrzymanego i powodować dyskomfort. Zdaniem przedstawicieli KMPT długotrwałe przetrzymywanie człowieka bez dostępu do światła naturalnego i w złych warunkach bytowych, może być uznane za nieludzkie traktowanie.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził także stan sanitariatów. Znajdują się w nich ustępy typu tureckiego, których przesłonięcie nie zapewnia osobom z nich korzystającym odpowiedniego poczucia intymności. Ponadto sanitariaty wymagają prac konserwacyjnych – usunięcia rdzawych nalotów w umywalkach oraz pod natryskami.

W trakcie wizytacji stwierdzono także brak środków higienicznych dla kobiet.

Izba nie spełnia też wymagań określonych w Rozporządzeniu dotyczących: wyposażenia drzwi wejściowych do cel w drzwiczki służące do podawania posiłków oraz do zakładania kajdanek osobom w nich umieszczanym (§7 ust. 1 Rozporządzenia), a także wyposażenia drzwi i okien w celach w urządzenia sygnalizujące ich otwarcie (§7 ust. 4 Rozporządzenia).

4.2 Prawo do informacji

Prawo dostępu do obrońcy jest jednym z podstawowych praw przysługujących zatrzymanym, stanowiącym gwarancję przeciwko złemu traktowaniu. Aby osoba zatrzymana mogła z niego skorzystać na jak wcześniejszym etapie – już od samego momentu zatrzymania, powinna mieć do dyspozycji listę osób świadczących pomoc prawną w tym zakresie. Na możliwość tworzenia tego typu list CPT zwracał uwagę już w § 37 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3], w którym wskazano, że *w systemach, w których – wyjątkowo – adwokaci i lekarze mogą być wybierani z wcześniej ustalonych list sporządzonych w porozumieniu z właściwymi organizacjami zawodowymi, powinno się wykluczyć jakiegokolwiek opóźnienia w korzystaniu z tych praw*. Ważne, by dane teleadresowe obrońców były dostępne nie tylko w budynkach, gdzie odbywają się czynności procesowe, ale też w izbach zatrzymań. W Polsce z tego typu list można skorzystać m.in. w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych znajdujących się na terenie jednostek Policji czy Straży Granicznej. W związku z tym, przedstawiciele KMPT zalecają stworzenie i udostępnienie osobom zatrzymanym aktualnego spisu adwokatów i radców prawnych wykonujących zawód w danym okręgu. Taka lista mogłaby zostać stworzona w kolejności alfabetycznej, w porozumieniu z organami samorządów zawodowych adwokatów oraz radców prawnych.

Ponadto zgodnie z uzyskanymi informacjami żołnierze Żandarmerii Wojskowej, na żądanie zatrzymanego, informują o zatrzymaniu wskazane przez niego osoby trzecie. Jednakże, zgodnie z Zasadą 16.1 Zbioru zasad ONZ: *niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana.* W związku z powyższym, w ocenie pracowników KMPT, w pierwszej kolejności należałoby rozważyć możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych prawo to realizować za pośrednictwem żołnierzy ŻW. Należy bowiem pamiętać, że nie każdy powód zatrzymania uzasadnia ograniczenia w zakresie kontaktu z osobami bliskimi.

4.3 Personel

Do pełnienia służby w Izbie przeszkolonych jest 39 żołnierzy, a tym 4 kobiety. Jak wynika z informacji zawartych w piśmie Zastępcy Komendanta, żołnierze pełniący służbę w wizytowanej jednostce biorą udział w cyklicznych kursach kwalifikowanej pierwszej pomocy. Przedstawiciele KMPT zwracają uwagę, że warto byłoby rozważyć organizację szkoleń z zakresu praw człowieka ukierunkowanych na zapobieganie torturom oraz tzw. miękkich szkoleń (m.in. z komunikacji interpersonalnej, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, wypalenia zawodowego itp.), które podnoszą poziom umiejętności interpersonalnych i mogą pomóc w wykonywaniu zadań wymagających kontaktu z trudnymi osobami. Pozwoli to na uznanie, że funkcjonariusze Żandarmerii Wojskowej zostali przygotowani do pracy w Izbie, zgodnie ze standardami określonymi w § 60 Drugiego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (92) 3], który wskazuje, że *głównym czynnikiem w procesie rekrutacji służb porządku publicznego powinny być predyspozycje w zakresie komunikacji interpersonalnej.* Ponadto w czasie szkoleń należy położyć szczególny nacisk na *rozwijanie umiejętności w tym zakresie, opartych na poszanowaniu godności człowieka.* Posiadanie umiejętności w zakresie komunikacji interpersonalnej pozwoli funkcjonariuszowi policji czy strażnikowi więziennemu na rozładowanie sytuacji, które w przeciwnym wypadku mogłyby przekształcić się w przemoc, a także – bardziej ogólnie – doprowadzi do

zmniejszenia napięć i podniesienia jakości życia – zarówno w policji, jak i ośrodkach pozbawienia wolności – z korzyścią dla wszystkich zainteresowanych.

4.4 Sytuacja osób z niepełnosprawnościami

Pomieszczenia Izby nie są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 roku Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego, wszelkie instytucje państwowe winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością.

Omawiając potrzebę dostosowania wszelkich miejsc pozbawienia wolności do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 10 lipca 2001 w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga numer 33394/96). W sprawie tej Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (Dz.U. z 1993 r., nr 61 poz. 284) przez osadzenie, poruszającej się na wózku inwalidzkim kobiety, w celi policyjnej zupełnie niedostosowanej do jej potrzeb. Z uwagi na warunki panujące w miejscu osadzenia skarżąca cierpiała z powodu panującego zimna, zmuszona była spać w wózku inwalidzkim, nie mogła skorzystać ze zbyt wysoko zainstalowanej toalety, a wykonanie innych czynności higienicznych wymagało od niej bardzo dużego wysiłku. Zatrzymana miała również problemy z wezwaniem pomocy z uwagi na znajdujący się poza jej zasięgiem włącznik instalacji przywoławczej.

Wobec powyższego przedstawiciele KMPT zalecają uwzględnienie kwestii przystosowania Izby do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się przy projektowaniu pomieszczeń nowej Izby, dzięki czemu osoby te będą mogły samodzielnie poruszać się oraz korzystać z urządzeń sanitarnych. Nie można bowiem wykluczyć, że wśród

osób zatrzymywanych przez Żandarmerię Wojskową, w szczególności cywili, będą osoby z niepełnosprawnością.

5. Zalecenia

Działając w oparciu o art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają Komendantowi Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej:

1. podjęcie działań zmierzających do jak najszybszej realizacji planów przeniesienia Izby na teren Mazowieckiego Oddziału Żandarmerii Wojskowej zlokalizowanego przy ul. Jana Ostroroga 35 w Warszawie oraz zapewnienie, że nowe pomieszczenia będą spełniały wymagania określone w Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 24 marca 2017 r. w sprawie izb zatrzymań (Dz. U. z 2017 r., poz. 716), a także, że będą dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
2. rozważenie możliwości samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, a tylko w sytuacjach szczególnych realizowanie tego prawa za pośrednictwem żołnierzy;
3. udostępnienie osobom zatrzymanym listy adwokatów i radców prawnych świadczących pomoc prawną;
4. zorganizowanie szkoleń z zakresu praw człowieka, komunikacji interpersonalnej radzenia sobie ze stresem itp.

Do czasu przeniesienia Izby:

5. zaprzestanie umieszczania osób zatrzymanych w celach na parterze Izby;
6. zamontowanie mocniejszego oświetlenia w celach dla zatrzymanych;
7. doposażenie magazynu Izby w środki higieniczne dla kobiet;
8. przeprowadzenie prac konserwacyjnych w sanitariacie dla zatrzymanych oraz wprowadzenie zmian w celu zagwarantowania należytej intymności osobom korzystającym z jego urządzeń.